

UN INVENTARI DELS BÉNS DE LA “COMPAÑÍA DRAMÁTICA DE AFICIONADOS Y DEL TEATRO” DE BANYOLES (1844)

PEP VILA

Tenim poques notícies sobre l'activitat teatral a la vila de Banyoles. Els manuals d'acords de l'Ajuntament consignen des del segle XVIII notícies esparses de representacions fetes al carrer amb motiu d'un esdeveniment públic, una festa gremial, etc. Per contra, no disposem d'informació contrastada sobre el teatre escenificat en locals públics o privats, hospitals benèfics, centres que funcionessin amb una certa regularitat i una infraestructura, per precària que fos. La família Butinyà de Banyoles conserva manuscrits de teatre hagiogràfic i profà del segle XVIII, procedents de Sant Andreu del Torn, que no deixen entreveure que es representessin. També a Mieres s'escenificava la passió a partir de l'obra del trinitari vigatà Antoni de Sant Jeroni. Ho explica Ll. Batlle i Prats al seu treball “La passió de Fra Antoni de Sant Jeroni i la processó dels Dolors a Mieres” (*Estudis Romànics*, XI, 1962, p. 133-144).

En el llibre de J. Grabuleda i J. Tarrús *Banyoles* (Quaderns de la Revista de Girona, núm. 40. Diputació - Caixa de Girona, 1993) hem llegit un breu resum de la vida teatral en aquesta vila. La primera notícia testimoniada i documentada és la fundació el 1842 de la “Compañía Dramática de Aficionados y del Teatro de esta Villa”, que actuà del 1842 al 1844 a l'església de l'exconvent dels servites (actual Museu Darder). Sabem que representaven la passió. L'ordre del servites, servents de Maria, tenia a les comarques gironines dos convents: a Empúries i a Banyoles. Al puig de Sant Martíà encara se'n conserven les restes, de quan va ser enderrocat durant la dominació napoleònica.

El 14 de juny de 1842, Joan Carrera Ros i altres aficionats funden una “Sociedad Cómica” per escenificar obres teatrals. Demanen construir el teatre interí a l'exconvent dels servites. Antoni d'Ametller és el comissionat per la “Sociedad Cómica y Músicos de la Milicia”.

Segons explica Lluís G. Constans en el seu llibre *Bañolas* (Ajuntament,

1951, p. 169-170), el director de la “Compañía Dramática” era Jaume Ordeig, i el censor, Antoni d’Ameller. Quan el 7 de juny de 1844 el teatre fou desmuntat, se n’inventariaren els béns, la majoria dels quals corresponien a efectes relacionats amb les representacions del drama de la passió. D’aquesta comesa se n’ocupà el notari Manuel Ventura, que obeïa ordres de l’Ajuntament. Constans afirma que, tot i la desaparició d’aquest local, la passió no deixà de representar-se. Pels volts del 1860, el grup “Ateneo Bañolense” l’escenificava al teatre Cafè Vila, construït per aquesta època. L’erudit rossellonès Josep Sebastià Pons ha deixat escrit que, pel seu arrelament social i la seva tradició extraordinària, l’escena passionística és l’obra del teatre català per excel·lència. Durant la Setmana Santa tenim notícies de representacions testimoniades a Banyoles, la Bisbal, Figueres, Girona, Quart, Sant Privat d’en Bas, Santa Coloma de Farners, Ruplà, Sant Climent Sescebes, Tossa de Mar, Verges, etc. Com una mena de catecisme audiovisual i de manifestació de la pietat popular, l’espectacle sagrat, promogut per l’Església i les confraries locals, representava el cicle complet o bé els episodis més singulars de la vida, la passió i la mort de Crist, com ara el lavatori, la cena, el comiat de Jesús amb la samaritana, la presa, la crucifixió, el davallament, desfilades processionals amb l’escenificació de petits misteris, etc.

Sabem que el 22 de setembre de 1846 existia a Banyoles la “Sociedad Teatral de los Pirineos Orientales”. El 5 d’octubre de 1846 entrà una sol·licitud a l’Ajuntament per la qual Jaume Ordeig demanà la venda de la casa escorxadador per construir-hi un teatre. El 1850 es constitueix la “Sociedad Teatral Bañolense” per construir un teatre amb un pressupost de 64.000 r. v., els estatuts de la qual foren publicats a Girona (Imprenta de D. Vicente Oliva, Plaza de las Coles, 1850), però aquesta ja és una altra història. A mesura que el segle XIX avançava, diverses societats recreatives han anat representant teatre, regularment, fins al dia d’avui.

El 1865, Pedro Martínez Quintanilla, en el seu llibre *La provincia de Gerona. Datos estadísticos* (Gerona, Imprenta de F. Dorca, p. 196) assigna a Banyoles un teatre amb capacitat per a 450 espectadors en el qual el 1863 es van representar 15 obres dramàtiques.

Tornem enrere. Com hem dit, quan aquesta “Compañía Dramática” es va dissoldre en 1844, sense saber-ne els motius, l’Ajuntament de la vila cridà un notari perquè aixequés acta de l’inventari dels béns d’aquesta agrupació. En el fons arxivístic de l’Ajuntament de Banyoles (Cultura. 12.1, 1832-1966, sig. 287, plec de vuit folis) es conserva el document notarial amb la relació d’efectes, copiat el 7 de juny de 1844, en poder de Manuel Ventura Vila, notari de Banyoles. Em cal agrair a l’arxiver municipal Josep Grabuleda la coneixença d’aquest document i haver-me facilitat algunes notícies sobre els escenaris banyolins.

En aquesta nota comento i transcriu aquest inventari que, tot i que no és

gaire prolix, crec que és important per conèixer aspectes interns de la representació: escenaris, elements arquitectònics, decorats confeccionats amb tela de paper i altres materials, efectes personals, vestits, lluminàries, etc. No sabem res de l'edifici que l'aixoplugava, ni tampoc ens ha arribat cap imatge gràfica de la sala de representacions. Desconec el text literari, manuscrit o imprès, que embolcallava la tradicional posada en escena. Podem pensar en un escenari de teatre vuitcentista que presentava una embocadura solemne, i un decorat construït a base de teló i uns quants rompiments penjats que pujaven i baixaven.

Bona part dels erudits del segle XIX sentien desafecte pel teatre; això fa que escassegin les notícies generals en repertoris i històries locals. Ultra l'anàlisi filològica del text, el teatre ofereix també un ampli camp de recerca material que ben sovint no ha estat suficientment valorat. El teatre és també pràctica escènica, és a dir, que s'ha d'estudiar des del punt de vista escenogràfic, social, ja que es conforma com un espectacle visual i auditiu, enriquit amb tota mena d'objectes. L'expressivitat dels actors deu molt als escenaris, a l'atrezzo, a la vestimenta, a la luminotècnia, artificial o natural, aconseguida amb ciris, torxes, espelmes, etc. El vestuari i els estris personals (diademes, cascs, cobertors de cap, barbes, perruques) són elements d'identificació genèrica, inherents a qualsevol representació teatral.

És per això que la relació de béns mobles d'aquesta companyia d'aficionats banyolins ens serveix per mesurar la riquesa escenotècnica, els vestits, els ornaments, que la documentació ens insinua. Pensem que, al costat d'uns elements fixos i ben construïts, n'hi havia molts d'altres de provisionals i movibles, d'extrema fragilitat, adaptats als moviments d'escena, als canvis d'actes, etc.

L'inventari que transcrivim amb la màxima fidelitat, segons les normes que s'usen en aquests casos, en el qual s'alterna el castellà amb el català, té dues parts. En la primera, que representa el document oficial exigít per l'Ajuntament, es fa una llista dels objectes de caire més general de l'escenari corpori, alguns dels quals sabem que estan en mal estat de conservació, mig cremats, no sabem si per culpa d'algun incendi fortuít. El notari descriu, entre altres béns, bancs de fusta, diversos telons de boca fets de cànem, paper o cotó, bastidors, vestuaris per als actors, cadafals, telons per tapar l'escenari, llums del teatre de llauna, un pou per fer l'escena de la samaritana, unes estrelles amb unes rodes per fer-les córrer, cuirasses de llauna i cartró, perruques, una espasa, parells de sandàlies, un calze de fusta, 11 capells per als apòstols, 16 vestits per representar la passió, robes diverses, cascs, un sepulcre i un arbre tots dos de paper, etc. Tots els estris d'aquesta companyia estaven emmagatzemats en diversos locals annexos a l'església.

La segona part és més detallista. Un tal Mariano Malagelada exigeix i reclama, en nom d'una comissió que representa, una sèrie d'efectes relacionats amb la representació de la passió, segurament per poder escenificar-la de bell nou en un altre local més adient. La relació d'elements, la majoria simples,

ofereix una idea més calidoscòpica de l'escenari, més enllà dels aspectes purament materials. Ajudats una mica per la imaginació, podem reviure aquelles escenes del drama sagrat amb la recreació d'un món bíblic de cartró pedra. Malauradament, no hi ha cap indicació del nombre d'actors que sortien a escena, ni altres detalls sobre els textos emprats, programes de mà, etc. Entre els efectes consigno un sepulcre de paper, el pretori de Pilat, el pou de la Sermelitana, els vestits d'Herodes i Pilat, la taula dels apòstols, etc.

EL TEXT DE L'INVENTARI

Inventario toma el magnífico Ayuntamiento de la villa de Bañolas sobre los mobles del teatro de la mateixa. En poder de Dn. Manuel Ventura Vila, notario de la villa de Bañolas, a los 7 junio de 1844.

He rebut del magnífic Ajuntament de la present vila onze cascots i set corasas, procedents de la Congregació dels Dolors de la mateixa. Bañolas, 8 de novembre de 1844. Jose Moy Pavon. [*Apunt a la primera pàgina de l'inventari.*]

En la villa de Bañolas de la provincia y corregimiento de Gerona, a las tres horas de la tarde del dia siete del mes de junio del año mil ochocientos cuarenta y cuatro. El magnífico Ayuntamiento constitucional de dicha villa, compuesto por los señores Don Juan Roura, alcalde y presidente, Don Juan Oller, teniente de alcalde, Don Gerónimo Colomer, Don Juan Mas, Don Jacinto Vilardell, Don Agustín Morgat, D. Esteban Dalmau, Don Jaime Dutras, D. José Cels, Don Benito Fretxa regidores; D. Francisco Dilmer, síndico y Don Jaime Piferrer, Secretario, reunido en su sala capitular, de su orden fui llamado yo el infrascrito notario de Reynos por medio del macero del mismo cuerpo, y requerido para que le acitiese a la formación de un inventario, que a virtud de acuerdo celebrado en el dia de hoy, debían tomar de todo cuanto existiese en la iglesia que fué de los padres Servitas, y últimamente sirvió de Teatro de esta Villa, á los efectos convenientes. Y en su consecuencia constituido desde luego el dicho magnífico Ayuntamiento junto conmigo el subscrito notario y testigos bajo nombraderos dentro la expresada Iglesia esta en la plazuela de la calle de San Martirián de la propia villa, queriendo llevar a efecto lo acordado para poder en todo tiempo dar razon de todo en la misma Iglesia ecistente y su estado, sabiendo que el beneficio de Inventario es introducido por el derecho para evitar todo genero de dolo y fraude, y queriendo gozar de las prerrogativas concedidas á los que forman inventario en el mejor modo que pueda aprovecharle, y en derecho haya lugar, precediendo esta señal de cr+uz y forma este inventario de las entendidas cosas, que son las que siguen:

- Primo diez y ocho bancos de madera para los de entrada en el teatro, nuevos.
- Item diez y seis bancos también de madera para los de luneta, nuevos.
- Item tres atriles de madera para la música, buenos.
- Item otro atril de madera sin pies para la música, bueno.
- Item un banco de tabla largo con pies para la música, bueno.
- Item una escalera de madera con tres escalones, buena.

- Item una araña grande de ojadelata con una cuerda para subirla y bajarla, colocada en medio de nave de la Iglesia, buena.
- Item seis telones, incluido el de boca para las mutaciones del teatro, dos de ellos de papel, tres de tela de cañamo y otro de tela de algodón; el uno de papel y otro de los de tela de cañamo parte quemados.
- Item veinte y ocho vestidores para acompañar las mismas mutaciones, los veinte de la tela de cañamo y los ocho de algodón, tres de ellos una parte quemados.
- Item el tablado del teatro, parte de madera, que se halla un pedazo como de cinco palmos en cuadro quemado, y parte enladrillado.
- Item un talón pequeño que llaman "soca", movedizo de papel, quemado en parte e inutilizado.
- Item dos otros telones, el uno de tela de cañamo y el otro de algodón retorcido, cuan del todo quemados.
- Item siete bambalinas pendientes entre los telones, las dos de papel y las otras de tela, parte de cañamo y parte de algodón.
- Item el pozo de la sermelitana, bueno.
- Item dos puertas de tela movibles, buenas.
- Item dos estrellas o sayos de madera con una rueda de lo mismo para hacerlas correr, buenas.
- Item un Cristo de cartrón.
- Item una medida pequeña de ojadelata para medir aceite.
- Item cincuenta y ocho luces de teatro de ojadelata.
- Item un banco de madera para una persona, sin espalda, algo rota.
- Item una silla de brazos de madera cubierta de tela, algo quemadas.
- Item dos otras dos sillas regulares muy usadas.
- Item un banco de madera con espalda, bueno.
- Item otro banco también de madera sin espalda, bueno.
- Item dos tablas nuevas unidas de un cabo.
- Item dos comodas que eran de la sacristia de los padres Servitas, buenos.

En un cuarto contiguo a Iglesia que sirve de ropería del Teatro:

- Item una coraza hojadelata.
- Item cuatro corazas cartrón.
- Item una alabarda con banderilla de seda, flaco dorado y lanza de ojadelata.
- Item otras cinco alabardas con banderillas de tela y lanza de ojadelata.
- Item un sable de madera con baina de ojadelata.
- Item seis espadas con sus baynas de cueros viejos.
- Item tres pelucas dentro de una cagita de cartón.
- Item once sombreros grandes, entre de pelo y papel, muy usados.
- Item un caliz madera cubierto papel plateado.
- Item treinta pares de sandalias muy usadas.
- Item cuatro gorros muy usados.
- Item ocho piezas de ojadelata para guarnecer las rodillas y brazos.
- Item veinte pares de medias de algodón buenas.
- Item diez y seis vestidos de varias calidades para representar la Pasión.

- Item un vestido de Burgos blanco.
- Item 2 botas terciopelo bordadas de oro.
- Item un par sandalias.
- Item un vestido entero en cuatro piezas de terciopelo negro verde bordado de oro y plata, bueno.
- Item una casaca y chaqueta de paño morado bordado de cedas, bueno.
- Item un vestido de terciopelo negro bordado de oro, bueno.
- Item un vestido paño azul bordado seda color de rosa con guarniciones, buena.
- Item doce capas de lustrina de varios colores, buenas
- Item una chaqueta y pantalones de ceda con listas, bueno.
- Item unos pantalones de bayetón de algodón negro, bueno.
- Item una chaqueta de estambre verde bordado de plata, bueno.
- Item diez y seis chaquetas de lustrina de diversos colores, buenos.
- Item un vestido de terciopelo negro con guarniciones, bueno.
- Item dos casaquillas de varios colores.
- Item unos pantalones plateados de ropa comuna.
- Item unos pantalones y dos almillas de punto.
- Item dos delantales de lustrina de varios colores, buenos.
- Item cuatro capillas de cotonada, buenos.
- Item una chaqueta de ceda blanca, buena.
- Item la cara de un Eccehomo pintada en un pedazo de Burgos.
- Item once basquiñitas de varias ropas y colores buenos
- Item dos pantalones de lustrinas de varios colores buenos.
- Item dos capas de lustrinas varios colores, buenos.
- Item un vestido y chaqueta de lustrina bueno.
- Item un pañuelo de estambre carmesí con guarnición de paño negro.
- Item unas basquiñitas verdes de estambre bordadas de plata, buenas
- Item dos pares mangas de lustrina, buenas.
- Item veinte y nueve pedazos ropa lustrina para varios usos y diferentes colores, buenos.
- Item una cotilla de mujer muy usada.
- Item una columna pequeña de madera.
- Item catorse cascos de papel de varias hechuras
- Item seis puñales de ojadelata con vaina.
- Item dos pedazos de madera.
- Item una silla ordinaria vieja.
- Item una tela negra grande usada.

En otro aposento contiguo a misma Iglesia:

- Item tres cruces de madera.
- Item un sepulcro y arbol de papel.
- Item un banco de madera bueno.
- Item una silla rota
- Item una cruz de hierro grande que fue del campanario.
- Item una mesa pequeña muy pasada.

Los cuales bienes y no otros han hallado en la arriba mencionada iglesia sin que hayan dejado de continuar en este inventario cosa alguna, por dolo, fraude, ni dañada intención. Protestando expresamente que si en adelante viniesen a su noticia otros, a más de los arriba descritos, los añadirán a este inventario, si bien formarán de ellos otro de nuevo declarando que todos los bienes y cosas, ambas descritas y continuadas quedan en poder de la misma corporación que promete de tener y conservarlas y no menos restituirlas siempre que viniere el caso de su restitución. Así lo otorgan y firman *sus judici* de su mano conocidos del suscrito notario y hallados dentro de la iglesia del referido convento de padres servitas, siendo presentes por testigos Ferreol Bartra, carpintero, y Gabriel Badosa, fabricante, ambos vecinos de esta misma villa para ello llamados. Juan Roura, alcalde. Juan Oller, teniente de alcalde. Geroni Colomer. Juan Mas, regidor. Jacinto Vilardell, regidor. Agustín Morgat, regidor. Esteva Dalmau, regidor. Jaime Dutras, regidor. Benet Frexa, regidor. Jose Maria Cels, regidor. Francisco Dilmé, síndico. Manuel Ventura Vila, Notario. Firmado: Jaime Piferrer, secretario. Valen estas dos adiciones y los emendados: muy, ceda blanca, basquiñas. Nota: y lo apruebo el infrascrito notario de mi mano.

Signo de mi Manuel Ventura Vila, notario de reynos público en esta villa de Bañolas domiciliado, que la presente escritura ante mi pasada he hecho escribir en este papel de real sello tercero, y requerido el dia mismo de su otorgamiento la signé y cerré en testimoni de verdad. [*Hi ha una signatura.*]

[II]

Lista de las alajas ó prendas pertaüents á la representació de la Presa, ó sia lo que baix se dirá, que lo Magnífic Ajuntament sen feu carrech en lo inventari que prengué per devant D. Manuel Ventura Vila, notari de esta, als 7 juny proppassat de 1844, cuant se desfeu lo Teatro de esta dita Vila; de cuals prendas en lo dia de abuy se fa entrega al Sr. Mariano Malagelada comerciant de la repetida esta Vila, per haber assegurat ser propi dels socios que representaban, sent ell altre de sos individuos y encaregat dels mateixos, per rebre lo següent a saber:

- Un taló de saló del Pretori de Pilat, de cotonina
- Altre taló cremat de bosch, de cotonina.
- Bambalina de cel ab sol y lluna, de cotonina.
- Dos bambalinas de cel y altre de cremada, de cotonina.
- Vuit vestidors de bosch, los 7 bons y lo altre cremat.
- Tres creus, la de Jesus, y la del bo y mal lladres.
- Sepulcre de paper y Pretori de Pilat.
- Pou de la Sermalitana.
- Cordas de ditas bambalinas y talons usadas.
- Vuit llums de llauna.
- Cendalias¹ o sebatas, las mateixas que constan en el inventari.

¹ L'inventari diu *cendarias*.

- Mitjas, las que també constan en el inventari.
- Tots els vestits del Apostolat y el de Jesús.
- Vestits dels quatre soldats de calsas, faldilletas y capas.
- Unas calsas de bayeton negre.
- Capa de Erodes.
- Vestits dels quatre sayons, de calsas y fandilletas.
- Fandilleta y capa de Marcos.
- Dos capas de Abdaron y Benjamin y dos tunicas.
- Vestit de Pilat, compost de tunica y capa.
- Cara de Jesús, y un pam de retort que representa la pell de tigre de Erodes.
- Manto del Senturió.
- Taula dels Apostols que se componia de pots sueltos.

perque constia de descarrech per lo Magnífic Ajuntament y rebaixa de lo continuat en lo cotat inventari, firmo lo present en la Vila de Bañolas, als 3 de Febrer de 1845. Mariano Malagelada.

BIBLIOGRAFIA

- BATLLE I PRATS, Lluís (1962): "La passió de Fra Antoni de Sant Jeroni i la processó dels Dolors a Mieres", *Estudis Romànics*, XI, p. 133-144.
- CONSTANS, Lluís G (1951): *Bañolas*, Ajuntament de Banyoles.
- GRABULEDA, J; TARRÚS, J. (1993): *Banyoles*, Quaderns de la Revista de Girona, núm. 40. Diputació - Caixa de Girona.
- MARTÍNEZ QUINTANILLA, Pedro (1865): *La provincia de Gerona. Datos Estadísticos*, Gerona, Imprenta de F. Dorca, sucesor de J. Grases.